

1902—1935

СЕЛЯНСЬКИЙ БУНТ У ГАЛИЧИНІ

У 33-ліття великого селянського
страйку

НАПИСАВ ЛЮБОМИР

Скентон 1935
diasporiana.org.ua

Накладом
Українського Робітничого Союзу
в Скрантоні

З Друкарні Народної Волі
524 Olive Street, Scranton, Pa.

Канадсько-Український Бібліотечний Центр

Канадська Товариство Приятелів України

Іорс ко - Канада

В червні цього року минуло 33 роки від вибуху першого великого селянського страйку у Східній Галичині.

Тому великому селянському рухови, що перемінився у справжнє повстання українських селян проти їхніх споконвічних визискувачів — польської шляхти та власників великих земельних посіlostей, присвячуємо оці рядки.

У старім краю і на еміграції в Сполучених Державах Північної Америки та в Канаді живуть ще учасники та свідки того визвольного руху — і ці рядки пригадають їм ті великі змагання, які переживали вони перед 33 роками.

А молодшому поколінню нехай будуть вони вказівкою та наукою, як треба боротися проти теперішніх гнобителів, що недалеко відбігли від своїх попередників.

Страшний визиск селян

Велика посіlostь, так звані двірські обшари, в Галичині були в тому часі переважно в руках польської шляхти. Незначний тільки процент великої земельної посіlosti був у руках жидів. Багато шляхтичів відпускало свої посіlosti в аренду жидам.

Визиск робочих рук у тодішніх часах по панських дворах був страшний. Платні робітників виносили від 30 до 60 сотиків денно, жінкам платили ще менше, а хлопцям 20 до 30 сотиків за цілий день праці, себто в літі до 18 годин на день. Робітники харчів не діставали, але мусіли приносити їх з собою.

Праця на полі, чи по дворах і фільварках за цю марну платню тривала від досвітку до пізної ночі. Над робітниками стояли з буками панські наганнячі, які гляділи, чи десь там робітник не тратить часу, коли стане, щоби випростувати втомлений від безперервної праці хребет.

Справжня панщина — хоч ніби то знесена на папері!

Той нужденний зарібок на панських ланах чи на фільварках був одиноким зарібком для зuboжілого селянства, що в своїй масі жило дуже бідно.

А самі пани з праці рук соток і тисячів “вільних” рабів — збивали великі маетки, за які гуляли по великих містах у краю й за границею, грали у Монте-Карло та розбивалися по Відні, Парижі, Лондоні чи Берліні.

Пани дбали лише про те, якби то весело забавитися, як прогайнувати гріш, награбований з нуждарів — селян-чорноробів, які за цілоденну тяжку працю заробляли тільки на тонку соли або літру нафти, чи пачку тютюну.

Та терпець урвався і робочий народ почав прозрівати....

Добра новина

Предтечами великого рільного страйку в Галичині були соціялісти. Вони то накликували народ до боротьби за краще життя і вказували йому на потребу поліпшення своєї незавидної долі тут на землі, а не десь там на небесах....

Народ — притолочений панами до землі, прибитий злиднями та горем — не зразу зрозумів добру новину соціалізму.

Річ очевидна, що пани та їхні прислужники, жандарми та поліціянти, економи та різні посіпаки берегли границь сіл, щоби добра новина соціалізму не передісталася з міста на село, щоб “хлоп” не змудрів, щоб не прозрів та не сказав, що чей же й він має право до життя, що чей же й він люди-на.

На підмогу панській справі ішла влада краю, що була всеціло в руках польської шляхти. Навіть намісником у Львові був польський граф-обшарпник. Шляхетсько-обшарпниць-

ких інтересів пильнували отже старости, жандарми та суди.

Головним оборонцем селян був наш великий поет, один з перших проповідників соціалізму на галицькій землі — Іван Франко. Він у своїх писаннях вказував на те лихо, що то визирає із “нужденних, хлопських хат”. Писання Франка, овіяні духом любови до нашого народу, діставалися до рук панських невільників та відкривали їм очі.

Страйковий вогонь

Перша страйкова іскра спалахнула **дня 20-го червня 1902 року** в селі Куровичах, перемишлянського повіту.

За Куровичами пішли сусідні села.

Страйковий вогонь почав ширитися чимраз дужче, огортаючи села львівського, бобрецького, золочівського, каменицького, бережанського, рогатинського, тернопільського, збаражського, заліщицького, гусятинського, копичинецького, чортківського, теребовельського, підгаєцького, жидачівського, коломийського, богородчанського, станиславівського, товмацького, бучацького, скалатського, борщівського та інших повітів Галичини.

Та найбільший страйковий вогонь вибух у Тернопільщині, Збаражчині та Заліщищині.

В Добромірці, збаражського повіту, дня 12-го липня 1902 року відбулося величезне віче селян та двірської служби з цілого повіту, на якому між іншими промовляли Яцко Остапчук, Семен Вітик, Шмігер та Андрух Шмігельський. Віче було боеве, а взяло в ньому участь понад десять тисяч народу, не лише із збаражського, але й з сусідніх повітів.

Те віче було наскрізь пересякле духом бунту проти визиску панів та проти неволі, в якій жив малоземельний і безземельний сільський пролетар. Воно було кличем до боротьби за поліпшення долі новочасних рабів, за збільшення платні та управління відносин праці.

Переполюх між панами

Страйки, до яких станула й двірська служба, викликали великий переполюх як серед дідичів і дуків так і серед галицьких і віденських урядових кругів. Пани й уряд окреслювали ті страйки як початок революції, що може захопити не лише цілий край, але й цілу австрійську монархію. Тим більше, що якраз у тому часі мав місце у Львові великий кривавий страйк будівельних робітників.

Польська галицька шляхта лякалася, що довго неволіні та визискувані селяне хоплять

у руки ножі й коси та стануть різати панів...

Отже змобілізували жандармерію та військо, піхотне й кінноту, і всіх висилали поспішно на терени, що були обняті страйками.

Пацифікація

Зачалася "пацифікація".

В багатьох повітах заведено стан облоги та завішено всі конституційні права. Робили те старости на власну руку, зовсім безправно, але того не лякалися. Були певні безкарності, бо чей же цісарський намісник — граф і дідич все їх оборонить.

Військо складалося переважно з мадярів і було під командою старостів. Комісарі старства, що стояли на чолі поодиноких військових частин, спричинювали справжні масакри по селах. Мадяри, що не знали ні мови населення, ні причини страйку, йшли сліпо за наказами комісарів та масово арештували, та навіть стріляли селян.

Наприклад, у Заболотівцях, чортківського повіту, згинуло від шабель чотирьох селян; в Яхторові, перемишлянського повіту, згинуло двох; у Камінеччині мадярський офіцер зарубав шаблею п'ятьох селян; у Плотичі, бережанського повіту, вбили одного чоловіка.

Очевидно, тяжче й легше раних числено на тисячі.

Страйколоми

Дідичі, за посередництвом старостів, збирали страйколомів з різних сторін краю. Спроваджували вони передовсім мазурів, яким обіцявали землю та всякі полекші, а страйки представляли як ворохобню українського селянства проти польського стану посідання. Спроваджували також і бойків та гуцулів, які нічого не знали про страйки.

Страйкові комітети мали дуже важке завдання, бо боротьба проти страйколомів була нелегка, тим більше, що пильнувала їх жандармерія.

Багато із спроваджених страйколомів, довідавшись про причини страйку, з місця вертали домів, а деякі бувало жадали навіть відшкодування від панів.

Та були й такі випадки, що страйколоми, спокушені панськими обіцянками, не хотіли вступитися з поля праці. З ними була інша розправа. Страйкарі, збиралися гурмою і просто буками зганяли їх з поля, так що страйколоми муляли уступати перед силою місцевих робітників.

Старости висилали обіжники до парохіяльних урядів, щоб парохі по церквах накликували людей до повороту до праці і щоб люде не бунтувалися проти "Богом і цісарем" установленого порядку.

Та їх проповіді — як каже т. К. Багрій у своїх спогадах — були одне, а Остапчук і товариші по зборах говорили що друге. Вони взивали селян до витревалости, до солідарности й до боротьби аж до перемоги. І селяне перемогли.

Наші жінки на фронті

Велике значіння підчас страйку мали сільські жінки і дівчата. Вони не лише помагали мужчинам у їхній боротьбі, але на кожному кроці підбадьорювали їх.

Жінки йшли у першому ряді, коли треба було проганяти з поля страйколомів. Жінки перші виступали проти жандармів і війська та не лякалися ні шабель ні крісів. Вони в часі масакри не сходили із свого становища так довго, доки не позабирали з собою ранених і не занялися ними. Жінки організували самопоміч, щоб багатші спомогали бідніших харчами, щоб видержати у страйку до кінця.

По деяких селах ціла страйкова акція находилася в жіночих руках. Вони виявляли багато завзяття та неуступчивости, подекуди аж до самопосягати.

Організація страйків

Страйк зразу не був організований. То тут, то там вибухав відрухово, бо тяжко ви-

зискувані сільські робітники не могли стерпіти невідільного життя. Чули вони, а може й читали про страйки міських робітників, отже й самі застрайкували, щоб хоч троха поправити свою долю.

Та згодом страйки прибрали зорганізований характер, коли почали щораз ширше й далі ширитися.

Організацією страйків занялися українські соціалісти й радикали. Майже всі діяльні члени тих партій були на терені страйкового руху.

Вони то скликували віча й збори явні й тайні, утворювали страйкові комітети, укладали програму акції, висували домагання робітників та вели цілу страйкову роботу.

Визначнішу роль у страйковій акції у Збаражчині та Тернопільщині відіграли: Андрух Шмігельський, Грицуняк з Черниховець, Мартинюк з Добромірки, Марко Вайнер з Шельпак, Федь Довгань з Козяр, Шмігер, Касіян Багрій з Шилів, Омелян Осінчук з Нового Села й інші.

Всі ті агітатори ходили або їздили возами від села до села, з повіту до повіту, передираючися крізь густі кордони жандармерії та війська. Денно відбували вони по кілька віч. А де лиш появились та промовили до народу — там зараз вибухав страйк.

І всюди, по цілій Східній Галичині, а особливо на Поділлі, гомонів грімкий клич: **Ми хочемо жити! Досить рабства!**

Цей клич відбивався не лише об мури панських і обшарницьких палат, але досягав до намісництва у Львові і до центрального уряду у Відні.

Цей клич відбивався далі голосним відгомоном далеко поза границі держави — і говорив цілому світові про нужду й горе українського селянства під шляхотським пануванням у Галичині.

Студенти й учителі

У поміч страйкуючим селянам поспіли студенти та учителі.

На зїзді українських студентів, що відбувся в днях 26-28 липня 1902 року у Львові, студенти рішили піти з агітацією по селах. Це найкращі часи нашого студентства. Українське студентство того часу зрозуміло, де його місце, коли сільське робітництво стоїть у класовій боротьбі. І не дивуємося тому. Керманичами тодішнього студентського руху були такі визначні одиниці, як Євген Косевич, Володимир Старосольський, Володимир і Омелян Темницькі, Володимир Левинський, Лев Ганкевич, Теофіль Мелень і інші. Про "старших", які також надавали

тон тодішній молоді, не згадуємо.

І студенти цілою лавою пішли “в народ” помагати визискуваним сільським робітникам в боротьбі проти визискувачих їх панів і обшарників.

У поміч селянам пішли й ідейні учителі, які, не лякаючися репресій, енергійно та сміло сповнювали свій обов'язок.

За те тодішня влада, що була, як відомо, в руках польської шляхти, переносила їх опісля до польських сіл в Західній Галичині, або таки геть проганяла.

Память тих учителів залишилася на довго в серцях українських селян.

Успіхи страйку

Страйк рільних робітників випав у самий найгарячіший час бо в часі косовиці та жнив. Тому він приніс великі матеріальні шкоди дідичам.

Дідичі зразу не хотіли й чути про якісь переговори з “хлопами” та про яку небудь підвишку платні і хочби дрібні полекші. Вони вірили, що при допомозі страйколомів та війська й жандармерії зможуть легко переломити цей для нікого несподіваний **бунт новочасних рабів**.

Між тим самопевність дідичів зменшувалася з дня на день, як тає лід на весні. Страйколоми не дописали, бо

вернули домів, як довідалися від страйкарів, що пани спробували їх шкодити місцевим робітникам, — або страйкарі прогнали їх з панських ланів. Військо знову не могло панам багато допомогти, бо страйкарі держалися дуже солідно, — а навпаки, приносило їм ще більші шкоди.

Тимчасом, як робітники страйкували, нескошена трава марнувалася, дозрілий житній і пшеничний колос гнувся в долину і збіжжа з кожним днем сипалось щораз більше й більше на землю...

Страйкарі не піддавалися. Ця сильна постава досі загуканих, темних і непорадних рабів, що давніше здалеку здимали капелюхи та гнули карки перед паном або економом — зломилася до решти визискувачів.

Пани вкінці мусіли скапітулювати, себто покоритися “хлопам” і приступити до переговорів. Також віденський центральний уряд радив угоду, бо боявся поширення селянського бунту на інші краї австрійської держави.

У віденському парламенті появилися з нагоди страйку інтерпеляції соціялістів і українського клюбу, в яких інтерпелянти в ярих, правдивих красках представили положення українського селянства під правлінням польської шляхти.

Дальше, піднесли великі надужиття старостів і комісарів, наводячи одночасно факти звірства мадярського війська.

Перемога страйкарів

Перший загальний рільний страйк скінчився великою перемогою страйкарів. Де до страйку жали за 12-ий, чи навіть 16-ий, а косили за 14-ий, ба навіть 18-ий сніп — там по страйку пан мусів дати 10-ий сніп жатого, а 12-ий кошеного збіжжа.

Так само при сінокосах, при копанні барабоць та буряків, при збірці кукурудзи — ціна “хлопської” праці пішла значно вгору.

Де свідомість сільського пролетаріату була краща, де організація страйку ліпша та доцільніша — страйкарі виборювали суцільну тарифу цін за роботу в цілому році та на основі тої тарифи заключували з двором збірну умову на цілий рік.

Те, що страйк скінчився перемогою страйкарів, мало не тільки корисні матеріальні наслідки, але — і це важніше ніж перше! — просто переломові революційні наслідки соціально-психічні.

Затурканий, заляканий сільський пролетар зробив велике відкриття! Побачив, що **не слухняністю, покорою та підляглістю, але зорганізованим**

спротивом-бунтом добувається кращу долю!

Від тепер став галицький сільський пролетар послугуватися страйком як випробуваним засобом, що так знаменито надається до боротьби проти визиску та кривди!

Суди над бунтарями

Та бутні шляхтичі не могли дарувати своїй поразки. Вони почали мститися над українськими селянами.

По покінченні страйків, почалися суди над провідниками та керманичами страйкового руху. Тим способом пани хотіли здавити, коли не тепер, то на будуче яку небудь охоту до страйків.

Арешти повітових і окружних судів були переповнені селянами. Арештантів, як у часі страйку, так і опісля, вели до судів закованих ланцюгами, як яких найбільших та найнебезпечніших злочинців.

Судді видавали засуди на основі доносів жандарма або якого небудь панського лизуна, караючи селян не раз зовсім у нічому непричасних.

Таких процесів було кількасот, а обвинувачених, як доносила тодішня преса, було около 4,000. Ті процеси принесли кількасот літ вязниці, на які тодішні суди присудили українських селян.

Заключення

Той перший, у новіших ча-

сах, великий бунт українських селян був грізним знаком для польського пана.

Тут ми бачили, як налякані страйками дідичі та всяка панська голота забидала свої манатки та нічю втікала з сіл до міст, лякаючися селянської пімсти.

Селяне не палили дворів, не нищили маєтків, не грабували, не розбивали й не вбивали — а тільки застановили працю, домагаючися більшої пайки хліба, та людяного поведіння.

Той перший, новочасний, великий страйк українських рільних робітників був початком усіх інших рухів нашого селянства і — повторюємо — грізною пересторогою.

Арешти, суди, кари, а навіть жертви крісів та шабель не відстрашили українського селянина від боротьби.

Для українського сільського робітника той великий, zorganizований страйк був школою. З неї він навчився, що тільки організовано, цілою масою, та солідарно можна здобути собі та своїм дітям кращу долю.

Нові страйки

Страйк з 1902 року був першим, але не був останнім селянським страйком у Галичині.

Зараз у наступному році зайшла подекуди потреба ново хопитися страйку, бо де-

які дідичі загадали вернути до передстрайкових цін. Уже в літі 1903 року вибухали то тут, то там відокремлені страйки, які назагал кінчилися перемогою страйкарів. І в дальших роках стрічаємо відокремлені рільні страйки місцевого значіння, тут при сінокосах, там у головне жниво, деінде при осінній збірці окоповини.

Аж ось 1906 року вибухає селянський страйк знову в більших розмірах.

Тут треба сказати, що хоча страйк з 1902 року був загальний, то все таки не обхопив усіх сіл без виїмків.

Були села, де не треба було страйкувати, бо двір, наляканий тим, що діялося по сусідніх селах, сам “добровільно” йшов на уступки та підвишку платні. Але були, на жаль, і такі села, де страйку не можна було перевести задля недостачі свідомости, організації та солідарности поміж місцевим селянством.

Ті села були в 1902 році ще недозрілі до страйку. Щойно агітація за виборчою реформою обхопила Галичину в зимі з 1905 на 1906 рік новим масовим рухом. Щойно тисячі віч, які в той час відбувалися по всіх закутинах краю, виголошених з вічевих трибун і сотки тисяч освідомлюючих брошур, розкинутих поміж народні маси — розбурхали й ті

села, що в 1902 році спали ще “сном блаженних”.

З весною 1906 року вибухає знову рільний страйк, цим разом головно на Поділлі (Борщівщина та Чортківщина), опісля Бережанщина та Бобреччина, далше полоса між Львовом і Перемишлем.

Мстивий граф Потоцький

Тодішній намісник, мстивий граф Потоцький, що у своїй промові у Бучачі грозив українцям, що виборчу агітацію та страйковий рух помстить “новим Берестечком”, замахнувся залізною рукою здавити страйковий рух.

Він проголосив “виїмковий стан”, розліпив по всіх селах протистрайкові відозви, в яких за страйкову агітацію грозив криміналом на цім, а пекольним вогнем на тамтім світі, засипав увесь край поліційними шпіонами, а села наїжив жандармськими багнетами. Але все те не допомгло ні крихітки захланним дворам.

Під натиском солідарного, добре зорганізованого страйкового руху — вони мусіли йти на уступки, щоб хоронитися перед величезними матеріальними стратами.

Так і другий великий селянський страйк 1906 року закінчився перемогою страйкарів.

Мстивого графа Потоцького досягнула кара. Дня 12 квітня 1908 року згинув він з руки

молодого українського студента, Мирослава Січинського.

Корінна зміна мусить наступити!

По тих двох великих страйках, що принесли сільській бідності деяку підвишку зарібків, страйкова акція затихла. Не тому, щоб ті дрібні успіхи змогли заспокоїти життєві потреби сільського пролетаріату, але тому, що страйк може в дечому поправити його долю, **але корінно змінити її не може.**

А доля сільського робітництва мусить до коріння змінитися, щоб дати сільській бідності людяне життя.

Минули 33 роки від першого селянського страйку в Східній Галичині. За цей час життя дало або повинно було дати нашому селянству велику науку, якими дорогами йти до тої зміни. Українське село мусить розуміти щораз більше, що корінна зміна може прийти аж тоді, коли на місце сучасного несправедливого, невірницького ладу визиску й кривди прийде лад правди, рівности і волі — **соціалістичний лад.**

І друге, наше селянство починає розуміти щораз більше, що цю правду, рівність і свободу забезпечить йому на рідній землі тільки власна, від нікого незалежна **державна українського трудового народу.**